

CERCETĂRI DE TEREN

Valentin ARAPU

Fântânile din satul Puhoi, raionul Ialoveni, în contextul patrimoniului cultural material și imaterial local (aspecte etnoculturale)*

CZU: 398.3(478-22)

<https://doi.org/10.52603/rec.2026.39.15>**Rezumat****Fântânile din satul Puhoi, raionul Ialoveni, în contextul patrimoniului cultural material și imaterial local (aspecte etnoculturale)**

În spațiul românesc, din cele mai vechi timpuri, oamenii valorificau sursele de apă, făcându-le accesibile și comode pentru viață prin construcția fântânilor, amenajarea cișmelelor și izvoarelor. În fiecare localitate își desfășurau activitatea meșterii fântânari care au învățat această meserie prin transmiterea cunoștințelor și deprinderilor necesare din tată-n fiu. Anume așa o stare de lucruri am constatat-o în satul Puhoi, raionul Ialoveni, localitate în care este vie amintirea meșterilor fântânari de cândva prin fântânile care continuă să ofere sătenilor apa necesară vieții de zi cu zi. Construcția și întreținerea unei fântâni reprezintă o activitate comunitară în formă de clacă la care participau vecinii, rudele și toți cei care doreau să contribuie la această acțiune de întraajutorare. La construcția sau curățarea fântânii oamenii creau o atmosferă de sărbătoare, de voie bună, de armonie socială. Era și o modalitate de socializare, de schimb de experiență și de educare a tinerilor în spiritul întraajutorării și păstrării tradițiilor. Locuitorii satului Puhoi respectau tradițiile locale la construcția și întreținerea fântânilor, acceptând totodată și unele interferențe cu rânduielile din satele vecine. Cvasi importantă era sfințirea fântânilor de către preot, tradiție care este păstrată cu multă grijă și în zilele noastre.

Cuvinte-cheie: fântâni, satul Puhoi, tradiții, obiceiuri, patrimoniu cultural

Резюме**Колодцы села Пухой Яловенского района, в контексте местного материального и нематериального культурного наследия (этнокультурные аспекты)**

С древних времен в румынском пространстве люди осваивали водные ресурсы, делая их доступными и удобными для жизни. Они копали колодцы, обустроивали водные источники и родники. В каждом населенном пункте осуществляли свою деятельность колодезные мастера, которые освоили это ремесло, передавая необходимые знания и навыки от отца к сыну. Именно такое положение дел мы засвидетельствовали в селе Пухой, Яловенского района, где память о колодезных мастерах прошлых лет жива благодаря колодцам, которые продолжают обеспечивать жителей водой, необходимой для повседневной жизни. Строительство и содержание

колодца представляет собой коллективное действие, называемое «клака» (claca), в котором участвуют соседи, родственники и все те, кто хочет внести свой вклад в это мероприятие по взаимопомощи. При строительстве или очистке колодца люди создавали атмосферу праздника, радости и социальной гармонии. В то же время это был и способ общения, обмена опытом, воспитания молодежи в духе взаимопомощи и сохранения традиций. Жители села Пухой уважают свои местные традиции в строительстве и содержании колодцев, перенимая при этом некоторые обычаи соседних сел. Большое значение имеет освящение колодцев священником, эта традиция бережно сохраняется и в наши дни.

Ключевые слова: колодцы, село Пухой, традиции, обычаи, культурное наследие

Summary**The Water Wells of Puhoi Village (Ialoveni District) in the Context of Local Tangible and Intangible Cultural Heritage (Ethnocultural Aspects)**

In the Romanian area, since ancient times, people have harnessed water resources, making them accessible and convenient for daily life by digging wells and developing water sources and springs. In every settlement, well-diggers carried out their work, having mastered this craft by passing down the necessary knowledge and skills from father to son. This is precisely the situation we witnessed in the village of Puhoi, in the Ialoveni district, where the memory of the well-diggers of years past lives on thanks to the wells that continue to provide residents with the water necessary for daily life. The construction and maintenance of a well is a collective effort known as a "claca", in which neighbors, relatives, and all those who wished to contribute to this mutual aid effort participate. During the construction or cleaning of a well, people created an atmosphere of celebration, joy, and social harmony. It was also a way to socialize, exchange experiences, and educate the youth in the spirit of mutual aid and the preservation of traditions. The residents of the village of Puhoi respected local traditions in the construction and maintenance of wells, while allowing for some influence from the customs of neighboring villages. The blessing of the wells by a priest was also of great importance; this tradition has been carefully preserved to this day.

Key words: water wells, the village of Puhoi, traditions, customs, cultural heritage

Argument. Materialul documentar acumulat în urma desfășurării expedițiilor etnografice în satul Puhoi, raionul Ialoveni, pe durata lunilor octombrie-decembrie 2025, este bogat și variat după aria tematică abordată. Subiectul fântânilor este omniprezent în relatările respondenților din localitate, fiind invocate informații relevante despre obiceiurile și tradițiile legate de construcția și întreținerea fântânilor în trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat, raportat la rânduilele păstrate astăzi în comunitate. În ultimii ani, în satul Puhoi au fost implementate mai multe proiecte de modernizare, inclusiv construcția unui apeduct care a dus la îmbunătățirea condițiilor de trai ale puhoienilor. Concomitent, în fiecare mahala a satului sunt întreținute fântânile tradiționale, câteva cu cumpănă și majoritatea cu *cicîrîc* (*șicîrîc*)¹ (Foto 1), adică cu „val la fântână” (Pavel 2000: 129), fiind un dispozitiv cu val și mâner (coarbă), pus în mișcare pentru a scoate apa din fântână. Acest tip de fântână mai este numit „fântână cu roată și/sau cu manivelă” (Repiciuc 2019: 24). O raritate pentru acest tip de fântâni este colacul de lemn în formă de clepsidră (Foto 2). Deși în sat, aproape că nu mai sunt meșteri fântânari, totuși, unele tradiții se mai păstrează la curățarea fântânilor, activitate comunitară organizată și desfășurată de obicei în ziua de Rusalii.

Foto 1. Fântână cu cicîrîc, acoperită cu tablă zincată, 5 octombrie 2025. Foto: Valentin Arapu

Foto 2. Colacul de lemn în formă de clepsidră la fântâna cu cicîrîc, 5 octombrie 2025. Foto: Valentin Arapu

Metodologia cercetării. Studiul elaborat este bazat în mod prioritar pe cercetările de teren, fiind relevante în acest sens metodele anchetei de scurtă durată, a anchetei de lungă durată cu revenirea în teren după o anumită perioadă de timp și a anchetei încrucișate. Procesul de culegere a informațiilor orale s-a bazat pe aplicarea metodelor convorbirii și interviului. Respondenții documentați – Vasile Dominti (n. 1951/ 74 de ani), Nicolae Baltaga (n. 1952/ 73 de ani), Gabriel Palade (n. 1954/ 71 de ani), Eudochia Orzu (n. 1960/ 65 de ani), Grigore Iachim (n. 1964/ 61 de ani), Eugenia Veveriță (Caradja) (n. 1968/ 57 de ani), Maia Ceban (Cojocari) (n. 1985/ 40 de ani) – sunt exponenți ai câtorva generații, oglindind astfel, prin consemnările lor memorialistice, aspecte relevante ale tradițiilor și obiceiurilor privind construcția și întreținerea fântânilor în satul Puhoi. La momentul documentării vârsta medie a respondenților era de 63 de ani. Din punct de vedere cronologic, relatările memorialistice ale respondenților reflectă problema cercetată de autor, începând cu mijlocul secolului al XX-lea până în zilele noastre.

Abordarea problemei investigate este una interdisciplinară și pluridisciplinară prin interferarea cercetărilor etnologice cu domenii conexe: culturologie,

antropologie culturală, istorie orală, memorialistică, sociologie, medicină populară și istorie locală.

Formă de clacă. Săpatul, construcția și ulterior curățatul periodic al fântânii în satul Puhoi constituiau o formă de clacă pe lângă multe altele, organizate cu anumite prilejuri în familie sau comunitate: culesul strugurilor, strânsul și desfăcutul știuleților de păpușoi (porumb), facerea *chirpicilor* (*lampacilor*), punerea podurilor de lut, muruitul pereților (Grădinaru 2020: 113-115; Arapu 2018: 24). Claca reprezintă „o formă de muncă obștească”, toți participanții prestând anumite munci „în folosul gazdei” (Feier 1988: 569). În cadrul clăcii „lucrul este obiectivul general”, claca fiind „o formă de ajutor reciproc în folosul celui care o organizează” (Badrajan 2002: 11-12). În tradițiile puhoienilor, prin clacă se afirma, și continuă să se afirme pe alocuri, spiritul de întrajutorare la diferite munci agricole și comunitare, implicit la curățatul fântânilor, la culesul strugurilor și recoltarea nucilor.

Spiritul de întrajutorare se manifesta și prin contribuția bănească a sătenilor la procesul de construcție a unei fântâni. Oamenii se implicau, nu neapărat prin prestarea muncilor necesare, dar prin oferirea unui suport financiar gospodarului care iniția construcția unei fântâni. Este relevant faptul că această practică de susținere financiară se răspândește și asupra satelor vecine. De exemplu, Nicolae Baltaga relevă că „poți să spui că la noi tot satul a participat la construcția fântânilor, mergea cineva și spunea că cutare gospodar vrea să facă o fântână publică și toată lumea se ducea și contribuiau cu bani, ajutau, e un obicei frumos la noi și asta înseamnă că noi toți am participat, chiar dacă nu direct, dar oferind un ajutor financiar. Unde auzi că se face izvor, trebuie să contribui, se zicea: *Pentru izvor*. Chiar când auzeam despre o astfel de inițiativă într-un sat vecin, la Țipala, sau în alt sat, noi participam cu o contribuție financiară. Și izvorul cela nu seca. Era clacă când săpau fântâna, erau meșterii, oamenii ajutau financiar, ajutau cu ce *trebuiește*, cu piatră, cu alte lucruri necesare”.

Numele fântânilor. În sate, ca regulă, fântânile primeau un nume după numele celui care a construit-o sau după locul de amplasare a fântânii. Fântânile construite în afara satului deveneau și puncte de reper privind hotărnicia moșiilor sătenilor, relevantă în acest sens fiind „Grădina Baltag”, proprietarul căreia Demian Baltaga (1885–1970) plantase „vie și livadă de cireși”, acolo săpase o fântână care „este și astăzi” la margine cu „fâșia forestieră a satului Vărativ” (Arapu și alți. 2021: 175). În Puhoi existau „fântâni care au fost construite de oameni cărora le purtau numele”, sau locuiau în apropiere: „Fântâna lui Moș Toma”, „Fântâna lui Toader Lupu”, „Fântâna la Timoșca Ba-

racu”, „Fântâna la Cobachi (Iacob) Știrbu”, „Fântâna la Moș Alexii Soltan”. De asemenea, Gabriel Palade relevă că „erau multe fântâni care purtau numele locului unde se aflau: în fântână *La cruce*, se zicea în hârtop *La cruce* pentru că lumea spunea că a fost un fel de istorie de dragoste, în care viitorul mire și-ar fi împușcat viitoarea mireasă, sau ce a fost acolo, era un copac de pere sălbatic și *glonte*le era acolo, în tulpina copacului, noi am încercat să-l scoatem cu cuțitul și nu puteam. Și alături era o cruce veche și de acolo se zicea în *Hârtop la cruce*. Dincolo era în *Hârtop la fântâniță*, era o fântâniță acolo într-adevăr, dincolo era în *Valea sălciei*, tot fântână, fântâna din *Valea sălciei*, în *Valea mazării* tot era fântână, în *Valea Tighinei* tot era fântână, și mai era un loc cărei spuneau *Taula*, la fântână *La Taula*, la fântână *La Curenii*”.

Indirect, una dintre fântânile satului și-a lăsat amprenta asupra unui antroponim local. Astfel, una dintre sursele memorialistice îl vizează nemijlocit pe Ion Ilie Botezatu (1916–2009), provenind, după amintirile sale, „dintr-o viță evreiască”. Conform unei tradiții genealogice semi-legendare de familie, la originile neamului său a fost un evreu, „om cu carte” care „pentru a scăpa satul de ciumă, diferite epidemii care erau atunci, a clorat fântâna din care luau apă, însă oamenii credeau că o fi otrăvit apa. Astfel, a început să-l urască, prigonească și pentru a-și salva unicul copil care-i rămăsese în viață l-a dat unei familii de creștini din sat. Aceștia l-au dus la biserică, l-au botezat după ritualul creștinesc și i-au dat numele Botezatu, adică a fost botezat, din care își trag rădăcina toți cu acest nume de familie din sat” (Soltan 2023: 36-37).

Meșterii fântânari. În sat se folosea mai rar termenul de fântânar sau meșter fântânar, majoritatea respondenților folosind sintagmele „meșter”, „omul care cobora în fântână”, „omul care se băga/vără în fântână”, „omul care săpa/curăță fântâna”, „unul, cel mai îndrăzneț!”. Dintre meșterii fântânari de cândva au rămas în memoria colectivă Moș Macari Coadă, Vasile Leca, Moisei Timotin, Costea Iachim (1924–1987) și Grigore Cerescu, ultimii doi săpau împreună fântâni atât în Puhoi, cât și în satele din apropiere, inclusiv în Vărativ. Costea Iachim a fost agricultor, a lucrat în colhoz, „era credincios, la biserică se ducea nu tocmai des, da el credea pentru dânsul, avea credința în sine, de rugat se ruga în toată seara și dimineața”. Un meșter „foarte bun” în trecut a fost Chiril Bivol, sătenii îi spuneau Chirușă, era pietrar iscusit, construind fântâni și beciuri cu bolta arcuită. Cu scurgerea timpului, puhoienii au constatat că „fântânile care le-au construit meșterii, niciodată nu au secat, ele tot timpul sânt cu apă”.

Un alt meșter fântânar, cu renume în comuni-

tate, a fost Moisei Timotin, construind una dintre fântânile sale în calitate de „nămit ca meșter” împreună cu Andrei Dominti (1923–1999). În timpul lucrărilor, Moisei Timotin se manifesta ca un șef de șantier, „lucra la săpat fântâna, el conducea acolo, cum să sape, cât de larg. Se săpa larg fântâna și apoi clădeau *cotileții*, îi ciopleau ca să aibă formă și să se lipească acolo. Apoi între pământ și *cotileți* se puneau piatră, lut, îi ziceau *doseală*, acolo rezerva de apă se grămădea”.

Dintre fântânarii actuali, este remarcat de săteni Grigore (Grișa) Dominti, „un băiat (care) mai sapă fântâni, sapă cu mâna, da tare rar”. La curățatul fântânilor, „fiind tânăr, voinic” „cobora în fântână” și Ruslan Ceban care, „chiar dacă era la serviciu, în afara orelor, făcea anumite lucrări, suda crucea, repara căldarea, ajuta și se implica” în această activitate.

În trecutul satului erau atestați și fântânari de ocazie, adică bărbați tineri care îndeplineau această muncă în virtutea vârstei, curajului și a stării bune de sănătate. La săpatul fântânii la adâncime, ocazional participau flăcăii din sat. De exemplu, Gabriel Palade (n. 1954), fiind student și neavând experiența necesară în domeniu, a participat la săparea fântânii fratelui mai mare Ion. La îndemnul bărbatilor maturi, cu adresarea *Hai, tânărul!*, a coborât la adâncime (22 m), săpând și ridicând lutul la suprafață. Amintirea acelei experiențe este vie și astăzi, demonstrând starea emoțională și psihologică a studentului de atunci, devenit fântânar de ocazie: „Când ești la adâncime, acolo pe fund, te simți cam mic acolo, și plămânii îți simți, nu te simți așa de tare și de voinic acolo pe fundul fântânii. Te uiți în sus, Oho! E cam sus, nu știu cum așa te ia pe la spate un pic (de tremurici)” (Foto 3-4).

Foto 3. Gabriel Palade – fântânar de ocazie, participant în anii de studenție la construcția fântânii fratelui mai mare Ion și a cumnatei Anastasia, 7 octombrie 2025.

Foto: Valentin Arapu

Foto 4. Fântâna cu cicîric a lui Ion și Anastasia Palade (Catărev). În imagine Vasile Catărev, fratele Anastasiei Palade, descoperind colacul fântânii, 5 noiembrie 2025.

Foto: Valentin Arapu

Săpatul fântânii. Meșterii fântânari „stabileau locul cu lozia, găseau precis” locul izvorului. Cu trecerea timpului „oameni aveau un sfredel și cu sfredelul cela săpau în locul unde dorea să facă fântână gospodarul. Dacă dădeau de apă se uitau la câți metri este apa și săpau fântâna”. „Înainte de a găsi izvorul, făceau semnul (crucei), meșterii erau legați cu prosoape”. Înainte de a începe săpatul, „preotul sfințește locul cela”. Cel mai des „fântâna se săpa pe timp de iarnă”, deoarece „lumea era mai liberă”. De cele mai multe ori la săpatul fântânii „participau până la șase bărbați”, dar numărul lor putea varia în dependență de circumstanțe. La „săpatul fântânii foloseau *șubărul*, *șubărul* cu frânghie, cu *tros* (cablu împletit din fire de oțel). *Șubărul* este o căldare mare, poate fi și până la 40 l. La săpat și curățat se vâra un om în fântână. Aveau o vârtelniță, ori *cicîricul* ăsta care-i rotund”. Când se sapa, primele izvoare erau slabe, „trebuia de săpat mai adânc de dat de izvor puternic”, puteau fi „două, trei izvoare la o fântână, din diferite părți, unul mai înalt, altul mai jos”. Meșterii „cu toporașe ciopleau piatra ca să se facă rotundă, aveau forme speciale”. În unele fântâni „ca să aibă rezervă de apă” se puneau „*doseală*, în dos la *cotileții* cu care se clădea fântâna”, se puneau *doseală* din pietriș (*șibioncă*).

După ce ajungeau cu clăditul la suprafață, instatau colacul. Apoi „prima apă părintele o sfințea, pe colacul fântânii sau era o masă pusă acolo”. La sfințitul fântânii „se făcea un ritual tare mare”. Conform unei tradiții locale, „femeile din sat aduceau șervete, prosoape și legau prosop de prosop și dădeau până la fundul fântânii cu căldarea și scoteau apă. Părintele sfințea, era obicei. Prima căldare o scoteau cu prosoape legate unul de altul”. Fântânile erau sfințite și în perioada când autoritățile sovietice au închis biserică din Puhoi (1962–1988), pe atunci gospodarii aduceau „preotul de la Țipala”.

Majoritatea respondenților documentați menționează o regulă nescrisă, conform căreia „când se sapă fântâna femeile nu (au voie să) se apropie de fântână, așa-i dat, așa-i în sat, nu se dă voie să participe femeile, mai ales la săpat fântâna”: Femeile nu aveau „dreptul să participe acolo, sau să se uite în fântână”; „Doamne ferește să se apropie o femeie de fântână, femeia avea dreptul să se apropie numai când era pusă căldarea. Au pus căldarea, gata, femeia poate să vină să *ie* apă, la fel ca în altar, nu se dă voie la femei”; „Femeile acolo nu se duc, nu au treabă, așa ne-am obișnuit noi”; „Așa era obiceiul că femeia nu are ce căta la fântână când se construiește fântâna”.

Restricția pentru femei era anulată după ce preotul sfințea fântâna („se duceau numai după ce se termina de făcut fântâna de clădit, se sfințea și pe urmă femeile se duceau după apă”). Totuși, pe durata lucrărilor la săpat sau curățat fântâna, bărbații le puteau aduce femeilor o cană de apă în ogradă. Existau și situații când din anumite circumstanțe fântâna era astupată pentru o perioadă nedeterminată cu capac, femeile neavând dreptul să se apropie de această fântână până nu era curățată și sfințită de preot.

O situație aparte la săpatul și curățatul fântânii o aveau copiii care, mai mult în formă de joacă, se implicau la muncile maturilor. Eugenia Veveriță relevă că în copilăria ei: „Tata se vâra în fântână, da copiii, noi, trăgeam de frânghie ciubărul acela („ciubărul era ca un «bac» (vas mare) de 40 de litri”), care îl ridicau sus. Și era vesel pentru că noi trăgeam cu frânghia până-n drum, toți copiii trăgeam de frânghie. Lângă fântână trăgeau bărbații, iar noi copii mai la distanță, eram de ajutor. Trăgeam frânghia pe *cicîric*, pe valul acesta”. Copiii erau menajați, fiind ținuti la distanță de fântână, contribuind mai mult la crearea bunei dispoziții și la familiarizarea lor de mici cu întregul proces de construcție și întreținere a fântânii.

Fântânile cu cumpănă. În satul Puhoi s-au păstrat câteva fântâni vechi cu cumpănă. Una dintre cele mai reprezentative în acest sens este fântâna cu cumpănă, aflată în custodia lui Grigore Iachim, fântâna fiind construită de bunicii săi Andrei și Ana Iachim

care au fost deportați de autoritățile sovietice³. Fântâna are o structură deosebită, la fund are o „piatră mare la talpa fântânii, pe urmă se ridică în sus așa ca un ulcior, pe urmă e pusă talpă de lemn și ridicată în sus. Are adâncimea de 8 metri, nu-i adâncă tare, sunt vreo 4 metri cu apă”.

În sat adâncimea medie a fântânii este de 15 metri, cele mai adânci ajungând până la 22-25 de metri. Talpa de lemn este compusă din patru bârne („bețe”) de stejar sau salcâm, pe ele este clădită piatra. În sat au fost construite și fântâni cu talpa compusă din șase bârne „din lemn tare”. La suprafață, patru bârne erau puse la baza colacului fântânii care este construit din lemn, având o formă dreptunghiulară, colacul acesta „de lemn are la vreo 30 de ani aproape de când este făcut”. Mai înainte „se făcea colacul din lemn, acum toți au trecut la colaci făcuți din beton” (Foto 5-6).

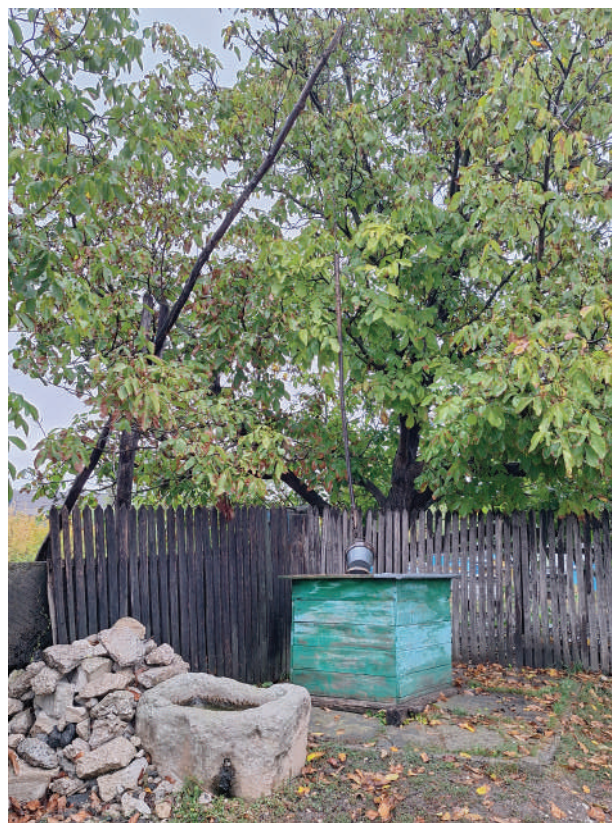

Foto 5. Fântâna cu cumpănă construită de Andrei (n. 1899) și Ana Iachim (n. 1898), întreținută de nepotul lor Grigore Iachim (n. 1964), 4 octombrie 2025.

Foto: Valentin Arapu

În apropiere de fântână este amplasat un uluc cioplit în piatră, folosit „pentru adăpat vitele”. La alte fântâni, pentru a păstra curățenia în spațiul adiacent, „ulucele erau instalate la distanță, gospodarul venea cu căldarea sa și ducea apa la uluc”. Cu o notă profund nostalgică, sesizată și la mulți alți puhoieni, Vasile Dominti accentuează pe cât de importante erau

fântânile pentru creșterea vitelor în localitate: „cam toate fântânile aveau uluc pentru adăpatul vitelor, văcuța avea nevoie de 4-5 căldări de apă (pe zi). Ulucile mai vechi erau din piatră (Foto 7), erau și din lemn. Dacă nu era uluc la fântână, trebuiau să ai căldarea ta pentru adăpatul vitelor. La căldările de la fântână se montau două fâșii de metal, suprapuse în formă de cruce pentru a nu permite adăparea animalelor cu căldarea de la fântână. Au fost și cazuri când căldarea cădea în fântână și fiecare venea cu căldarea lui să scoată apă, o anina la cumpănă și scotea apă”. Oamenii construiau fântâni „și în afara satului, duceau vacile la păscut la depărtare de 4-5 kilometri de sat, erau fântâni făcute special pentru animale”.

Foto 6. Imagine interioară a fântânii lui Grigore Iachim: colacul din lemn și gura fântânii cu zidurile clădite din piatră but, 4 octombrie 2025. Foto: Valentin Arapu

Curățatul fântânii. La curățatul fântânii era o atmosferă de sărbătoare, de obicei „vara de Rusalii se curăță fântânile. Deși începea postul, în sat „se spunea că până la amiază se lucrează, după amiază se sărbătorește. În grija gospodarului era de „Duminica Mare să pună frunzar la fântână, cel mai mult puneau crenguțe de nuc, de cireș, de tei puțin pentru că tei în sat nu era, erau în pădure așa câțiva tei pe buza pădurii, dar ei erau înalți și nu ajungeai cu ce a fi să rupi”. Frunzarul se puneau cu o săptămână înainte de Rusalii. Sunt obiceiuri diferite, cu toată mahalaua se grămădesc (oamenii) să curățe. Participă bărbații, fe-

meile se ocupă de masă. Se grămădesc mai mulți bărbați, în dependență cât de mare este mahalaua”. După rânduiala locului „era o înțelegere între bărbați, de obicei organizatorul era gospodarul din apropierea fântânii, din față, sau alătura. El mergea pe la bărbații din *mahală* și le vorbea tuturor că au de gând să curețe fântâna. Coordonau ce trebuie pentru lucru. Adunau lucrurile necesare, de obicei este o căldare mare cu care trebuie să meargă un bărbat în interior”-ul fântânii.

Foto 7. Uluc cioplit în piatră pentru adăpatul animalelor, amplasat lângă fântâna lui Grigore Iachim, 4 octombrie 2025. Foto: Valentin Arapu

În tradițiile locului era primit ca fântâna să fie „curățită în tot anul”, adică „o dată pe an, de obicei la Rusalii”. Cu acest prilej, „se făcea o instalație aparte, un fel de macara mică, atârna un cablu mai serios, un vas de vreo 20 de litri care-l coborai, apoi îl urcai, vărsai apa, când nu era apă se urca unul cel mai îndrăzneț, îmbrăcat bine, (îi era) pusă în cap o căciulă, se cobora jos și strângea de pe fund noroiul, care era pentru ca fântâna să fie curată”.

În situațiile „când cade o pasăre, un animal, fântâna trebuie curățită fiindcă trebuie de făcut dezinfecție. Cad vrăbii în apă, vrăbiile se cuibăresc în pereții fântânii. Fântânile cu *cicîric* sunt acoperite, da cele cu cumpănă nu se acopereau”. Au fost atestate și cazuri tragice, de moarte năprasnică a oamenilor în urma căderii în fântână. În fântâna lui Grigore

Iachim, „o femeie în vârstă („spunea că-și va pune capăt zilelor”) s-a dat în fântână, s-a sinucis”. În ziua ceea gospodarul a „curățit-o, și de-o dată lumea nu voia să ia apă”. După ce a fost scos cadavru, interiorul fântânii a fost „spălat binișor cu clor”. Treptat, „lumea după aceea lua apă pentru că nu era apă, era nevoită. Sau se duceau și luau din alte părți, de la alte fântâni, de mai departe”.

După ce era curățată fântâna, se obișnuia ca prima persoană care trecea pe alături să fie udată cu o căldare cu apă. Grigore Iachim relevă un astfel de episod, mărturisind că „era așa un obicei, care trecea pe drum, trebuia să-l stropești cu apă, ca să fie izvor puternic”, așa se spunea pe atunci. „Și a fost un caz cam hazliu” în sat, „o doamnă se ducea la autobuz, la Chișinău”, trecea pe alături de fântână, iar unul dintre bărbații care participa la curățat, „a luat o căldare de apă și au stropit-o așa că au udat-o, a fost nevoită să se întoarcă înapoi, să se schimbe”.

În mod tradițional, după curățarea fântânii, era pusă o căldare nouă și ulterior, când „se deteriora căldarea, puneau o căldare nouă următorul gospodar din mahală”. În această privință „nu exista neînțelegeri niciodată”.

La modul general, situația în ceea ce privește întreținerea fântânilor în satul Puhoi este marcată de o dihotomie funcțională, respectiv, fiind atestate situații în unele mahalale în care sunt păstrate tradițiile de curățare și de întreținere a fântânilor, dar, totodată, pe alocuri, „obiceiurile se pierd pentru că fântânile sunt delăsate, tineretul pleacă peste hotare, și mai n-are cine se îngriji de fântâni. Toți au apă centralizată, dacă fântânile nu lucrează nu prea mai este apă potabilă în fântâni, cu cât mai mult izvorul se folosește cu atât mai mult izvorul lucrează mai bine. Apa nu-i stătătoare, da așa ea stă <...>”.

Masa cu bucate. În grija gazdei, a gospodarului cu fântâna, era „să facă masa, să cheme oamenii la masă, să-i cinstască, să-i hrănească”. La curățatul fântânii de Rusalii se făcea mâncare de post „la cineva acasă dintre doamne”, în special „fasole mărunțite”, „perje uscate cu măr și cu *sous*”, „păstări (păstăi), ardei prăjiți”. Masa era întinsă în curtea gospodarului gazdă, la un loc umbrat de pomi sau poamă. Fiecare gospodină făcea mâncare, „mergeau acolo și pregăteau o masă pentru bărbații care lucrau acolo”. Deși, în mod tradițional erau pregătite bucate de post, totuși se făceau și unele excepții de la această regulă deoarece „se spunea că bărbații trebuie să mănânce, că ei muncesc acolo din greu și trebuie să le facă ceva mai consistent”.

În afara zilelor de post, în timpul cât bărbații lucrau la săpatul sau curățatul fântânii, femeile pregăteau bucate, „făceau mâncare obișnuită, națională,

aceleași găluște, nu mâncare aleasă. Făceau plăcinte, găluște. Gospodinele din *mahală*, una venea cu găluște, una cu plăcinte și se grămădeau la o casă”. Mesenii erau serviți cu „cartofi scăzuți cu carne, tăitei cu carne, plăcinte, brânză de oaie cu roșii și castraveți”, „zămă numaidecât”. Puhoienii „sunt foarte buni meșteri la plăcinte”, de obicei „făceau *salarile*, plăcinta tradițională aici la Puhoi e *salaria* făcută în formă de (cifra) opt”, *salarile* sunt „cu varză, cu brânză de oi și de vaci”. Când fântâna era pe deal, oamenii mergeau încolo și după ce o curățau aranjau bucatele pe o peliculă așternută pe jos. După ce preotul oficia slujba de sfințire a fântânii, cu toții se așezau la masă.

„Băutura era de casă”, „era vinul, de obicei era vinul, că nu erau băuturile astea tari pe vremea ceea. În timpul lucrului serveau câte puțin vin, oamenii erau foarte atenți, foarte competenți”. La curățatul fântânii se dorea: *Izvor nesfârșit!* La masă mai urau tuturor: *Să fim sănătoși, să ne folosim de fântână, să avem apă, apă bună tot timpul!*

Conform unei tradiții mai noi, „importate” din satul Bravicea, bărbatul care coboară să curețe fântâna „punea o sticlă de țuică, jos în fântână și când ieșea, ieșea cu țuica ceea păstrată de un an de zile”. Respectiv, după expirarea unui an, la o nouă curățare a fântânii este făcută din nou rocada sticlelor cu țuică.

Femeile din mahală „numaidecât aveau ceva, o *cănuță*, o *farfurică*, cu usturoi nou și cireșe, cu ceapă proaspătă, verde dădeau de pomană”, toată acțiunea fiind numită *La iarbă verde*.

După ce era construită fântâna, „se dădeau pomeni la meșteri, câte o cămașă, un ștergar frumos”, o căldare sau un ulcior. Bărbatului care a coborât „în fântână i se dă o pomană mai mare, un ulcior, o căldare, un ștergar mai mare”. Bărbaților care au lucrat la construcția sau curățatul fântânii li se dădeau pomeni egale, care includeau „un colac, un șervețel (o bucățică de prosop, ștergărel), o lumânare numaidecât, se dădeau și *cănuțe*, și *ulciorașe*”, biscuiți, dulciuri. Este curios faptul că în unele mahalale ale satului nu se dădea colac.

Apă neîncepută. În percepțiile tradiționale, fântânile erau considerate și surse de apă neîncepută, apa respectivă fiind folosită în practicile magice, în cântecele de *Desfacere de urât*, *De puhoială*, *De năjit*, *De albață* (*De albeață*), *Di șeas rău*, *De deochi* (Arapu 2024: 22). O astfel de terapie *De deochi* a fost documentată pe teren, respondentă mărturisind următoarele: „Cu apa neîncepută, la cumetria băiatului meu mai mare am avut așa, mi se spunea că am fost tare deochetă, și a doua zi la zeamă mă simțeam foarte rău, nu mă puteam ridica din pat, mi s-a încordat gura, eu deja nu puteam nici vorbi, nimic absolut. Mama, tata au venit la noi, au stat la masă și înainte

ca să plece acasă tata a zis: *Mă duc măcar s-o salut, să-i spun că ne ducem acasă.* Și când a venit în casă și eu așa printre dinți, practic vorbeam cu dânsul. Parcă prin vis îmi aduc aminte că i-a spus soțului: *Te duci cu o căldare de apă la fântână și în timpul cât te duci și vii nu vorbești cu nimeni absolut.* S-a dus soțul, a adus căldarea cu apă și tata a luat o cană cu apă din căldarea cea și a cerut sita. Și prin sită m-a stropit de trei ori. A luat apă în gură și a stropit cu apa de trei ori. Nu o să mă credeți că nu a ajuns tata până la mașină ca să pornească, că eu am ieșit din urma lor. El mi-a zis că chestia asta a învățat-o de la părinți, bunică, că are dreptul să facă lucrul ista cel mai mic, adică e folositor ca să facă lucrul ista cel mai mic din familie, mezinul într-un fel. De aici eu știu de apă neîncepută, ca să se ducă la fântână și să nu ia nimeni din căldare”.

Concluzii. Fântânile din satul Puhoi au fost construite în perioade cronologice diferite. Din consemnările memorialistice ale puhoienilor reiese că la mijlocul secolului trecut majoritatea fântânilor erau cu cumpănă și ciutură, având în apropiere și un uluc pentru adăpatul animalelor. Cu trecerea timpului majoritatea fântânilor cu cumpănă au fost înlocuite cu cele cu *cicîric*. Actualmente, în comunitate sunt păstrate cu grijă câteva fântâni cu cumpănă care reprezintă repere importante ale patrimoniului cultural material local.

Sătenii participau activ la construcția și curățarea fântânilor, activitățile respective fiind organizate sub formă de clacă la care participau bărbați, femei și copii, fiecare având sarcini diferențiate de muncă: bărbații săpau, construiau, curăteau fântâna; femeile pregăteau bucatele și pomenile; copiii îi ajutau pe mături, învățând concomitent rânduielele necesare pentru buna desfășurare a acestei activități comunitare tradiționale de întraajutorare. În memoria colectivă a sătenilor s-au păstrat unele nume de meșteri fântânari de odinioară, meșteșugul respectiv fiind continuat de câțiva gospodari doar pe filiera curățatului fântânilor. Inovațiile tehnice în domeniul forajului au substituit treptat săpatul manual al fântânilor, iar modernizarea localității prin sistemul de apeduct a avut un impact nefast asupra fântânilor, unele fiind părăsite, iar altele necesitând lucrări de întreținere și salubritate. Totodată, tradiția de curățare a fântânilor de Rusalii continuă a fi respectată în fiecare an, puhoienii cooperând și adunându-se în fiecare mahala în jurul fântânii din apropiere pe care o curăță, o amenajează și o întrețin în ordinea cuvenită. În mod tradițional gospodinele pregătesc masa și le oferă pomeni bărbaților care îndeplinesc această muncă fizică, marcată atât de numeroase riscuri cât și de bucuria generală de a avea o sursă de apă cristalină în apropiere de casă. Atmosfera generală în

timpul desfășurării acestei clăci este una de sărbătoare, de întraajutorare, de comunicare și de socializare a participanților care respectă și asigură continuitatea tradițiilor pe care le-au moștenit de la strămoși.

Note

* Acest articol a fost elaborat în cadrul proiectului „Cercetarea patrimoniului cultural material și imaterial din localitatea Puhoi, raionul Ialoveni: între tradiție și modernitate” (cifru: 25.80012.0807.59SE) în conformitate cu contractul de finanțare încheiat cu Agenția Națională pentru Cercetare și Dezvoltare în baza rezultatelor concursului național de proiecte de cercetare și inovare „Stimularea excelenței cercetărilor științifice pentru anii 2025-2026”.

¹ *Cicric, cicric și cicric* este un termen de origine turcă, *çykryk* fiind un dispozitiv, alcătuit dintr-un val cu mâner, cu care se scoate apă din fântână. În comunitățile românești din stânga Nistrului *cicric* este o „roată de depănat fire pe țevi” (Cirimpei 2011: 19); În meșteșugărit „cicric” este un „instrument de făcut țevii, la țesut” (Turculeț 2007: 152).

² În perioada interbelică este atestat sătucul Curenii-Noi, administrativ făcând parte din comuna Puhoi. În anii 1923–1924 satul Puhoi cu cătunul Curenii-Noi făcea parte din plasa Căinari, avea 2 804 de locuitori (Anuarul 1924: 251). În anul 1941 în comuna Puhoi erau 825 de clădiri, numărul locuitorilor fiind de 3 463, în creștere cu anul 1930 când erau atestați 3 179 de locuitori statornici. Din cadrul comunei făcea parte satul Curenii-Noi în care erau atestate 27 de clădiri cu 56 de locuitori (inclusiv cu grupul de case Strișca) în scădere cu anul 1930 când erau 136 de locuitori (Indicatorul 1943: 400, 403).

³ „Andrei D. Iachim (n. 1899), membru al Partidului Național-Liberal, a fost condamnat în 1941 la 10 ani de muncă silnică. Membrii familiei sale – soția Ana Gh. Iachim (n. 1898), fiii Ștefan (n. 1922), Constantin (n. 1924), Ion (n. 1927), Vasile (n. 1929) – au fost deportați în anul 1941 în Kazahstan, fiind reabilitați în anul 1991” (Cartea 2001: 451).

Lista informatorilor

Baltaga Nicolae (n. 1952), pedagog, învățător, profesor de educație tehnologică, pensionar.

Ceban (Cojocari) Maia (n. 1985), conducător artistic la Casa de Cultură, primăria Puhoi, a Ansamblului etnofolcloric „Mărgăritarele”, conducător muzical la Grădinița Nr. 3 „Viorele”. Originară din satul Mereni, r-nul Anenii Noi, locuiește în Puhoi din anul 2004.

Dominti Vasile (n. 1951), macaragiu auto, pensionar.
Iachim Grigore (n. 1964), agricultor, depozitar, apicultor, crescător de porumbei.

Orzu Eudochia (n. 1960), pedagog, educatoare la grădiniță.

Palade Gabriel (n. 1954), istoric, economist, doctor în științe economice, ex-director al Centrului de Excelență în Economie și Finanțe.

Veveriță (Caradja) Eugenia (n. 1968), agricultoare, casnică.

Referințe bibliografice

Anuarul „Socec” al României-Mari. Vol. II (1923-1924). București: Editura „Socec & C”, 1924.

Arapu V. „Apa neîncepută” – remediu magic, izvorător din fântâna lui Iordan. In: Revista de Etnologie și Culturologie, vol. XXXV, 2024, 19-26.

Arapu V., Soltan T., Vdovicenco A. Originea toponimelor în contextul istoriei locale: cazul satului Puhoi din raionul Ialoveni (aspecte istorice și etnoculturale). In: Abordări psiho-pedagogice, lingvistico-literare, istorice și didactice în științele educației. Conferința științifică națională (Cahul, 22 decembrie 2021). Cahul: US (Centrografic), 2021, 166-177.

Badrajan S. Muzica în ceremonialul nupțial din Basarabia. Cântecul miresei (studiu monografic). Chișinău: Epigraf, 2002.

Cartea memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist. Vol. II. Chișinău: Știința, 2001.

Cirimpei V. Vladimir Beșleagă: cultura populară, comicul realității, natura lea limbajului. In: Philologia, nr. LIII (ianuarie-aprilie), 2011, 11-22.

Descoperim eroii în comunitate. Culegere de studii istorice și memorialistice elaborate de către elevii din localitatea Puhoi. Ed. și coord.: T. Soltan. Chișinău: Bons Offices, 2023.

Feier Fl. Șezătoarea și claca în comuna Sînicolaul Român. In: Crisia, vol. XVIII (Etnografie). Oradea: Muzeul Țării Crișurilor, 1988, 567-574.

Grădinaru N. Tradiții de gestionare rațională a resurselor mediului înconjurător în construcția casei. In: Revista de Etnologie și Culturologie, vol. XXVII, 2020, 112-116.

In Memoriam Gheorghe Palade (1950–2016). Editori: Arapu V., Petrencu A., Ciucanu C. Chișinău: Bons Offices, 2018.

Indicatorul localităților din România. Datele recensământului general din 6 aprilie 1941. București: Impri- meria Institutului Statistic, 1943.

Pavel V. Graiuri românești în medii aloglote. Con- siderații sociolingvistice. In: M. Marin, Iu. Mărgărit, V. Neagoe, V. Pavel. Cercetări asupra graiurilor românești de peste hotare. București: S. n., 2000, 122-131.

Repiciuc I. Fântânile din dreapta și din stânga Prutu- lui. Corespondențe funcționale și rituale. In: Buletin Știin- țific. Revistă de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie. Serie nouă. Fascicula Etnografie și Muzeologie, nr. 31 (44). Chișinău, 2019, 15-33.

Turculeț A. Limba română din Basarabia. In: Limba Română este patria mea. Studii. Comunicări. Documente. Antologie de texte publicate în revista „Limba Română” (Chișinău). Ediția a II-a. Ediție revăzută și adăugită. Chi- șinău: Casa Limbii Române, 2007, 149-160.

Primit 27.03.2026

Acceptat 16.06.2026

Valentin Arapu (Chișinău, Republica Moldova). Doctor în istorie, Institutul Patrimoniului Cultural.

Валентин Арапу (Кишинев, Республика Молдо- ва). Доктор истории, Институт культурного наследия.

Valentin Arapu (Chisinau, Republic of Moldova). PhD in History, Institute of Cultural Heritage.

E-mail: valarapu@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1103-9758